

Eltebo

från förr till nu

Eltebo Byalag

Ewa, tel 51102, 070-5916375
ewa@bildarna.se

Eltebo från förr till nu

Eltebo är en av de många byarna i Torsåker. Sedan kommunsammanslagningarna 1971 hör byn till Hofors kommun. Torsåker var tidigare en egen kommun och ännu längre tillbaka hörde Hofors till Torsåkers kommun.

Byn Eltebo ligger ostnordost om de centrala delarna av Torsåker (Solberga, Särsta, Ovanåker) och väster om Eltebosjön. På andra sidan sjön ligger Hammarby som tidigare tillhörde Ovansjö, numera Sandviken.

Namnet Eltebo sägs komma från det ålderdomliga namnet ”elft” som betyder svan. Så Eltebosjön är därmed Svansjön och själva byn är Swanbyn. Huruvida detta är riktigt är det ingen som vet säkert, men det finns gott om svanar i trakten. Många sångsvanar mellanlandar i Torsåker och även i Eltebo på sin flytt norrut på våarna och söderut på höstarna. Det kan vara många hundra svanar på samma åker under några dagar i samband med förflyttningen.

Sjön har i långa tider använts för fiske, för vattenkraft, för transporter. Vid flera tillfällen har vattennivån i sjön reglerats. År 1647 fick Bengt Skytte tillstånd av drottning Kristina att höja ytan på Ottnaren och Eltebosjön med 8 fot för att fallhöjden i Hammarbyån skulle bli tillräcklig för den nya hammaren i ån. Resultatet blev dock att åkrar sattes under vatten, skogar dränktes och torvmarker blev som bottenlösa träsk. Missnöjet bland markägarna runt sjöarna var mycket stort.

År 1778 beslutade häradssynerätten att dammluckorna i Hammarbyån inte fick stängas förrän vattnet i Ottnaren hade sjunkit så att minst 14 tum (drygt 35 cm) av hällen i Fäbodesundet (Sotaskär) var synlig. För att inga missförstånd skulle uppstå, borrades ett järn in i hällen. Detta järn finns fortfarande kvar i stenen.

På 1800-talet diskuterades en sjösänkning. År 1859 gjordes en under-

sökning av vilka konsekvenser en sänkning skulle få. År 1866 föreslogs att en sänkning av sjöarnas nivå skulle göras med fem fot (ca 1,5 meter). Det övre fallet i Hammarby skulle då få mindre än meters fallhöjd, vilket inte skulle räcka till för smedjan som låg vid detta fall. Men å andra sidan skulle bönderna vid stränderna kring Ottnaren och Eltebosjön få cirka 1.000 hektar ny jord. För denna jord skulle de ersätta bruksägaren (Hammarby Bruk) med 45.000 riksdaler. Att sänka sjöarna var ett mycket stort arbete. Det var färdigt år 1870 och då fick vattennivån samma höjd som den har idag.

År 2009 finns det 26 bofasta hushåll i Eltebo. Antalet invånare är cirka 65. Därtill kommer ett antal sommarhushåll plus bofasta och sommargäster i Sotaskär, Eltebos före detta fåbodområde. Sedan 1990-talet finns ett byalag i Eltebo. Byalaget arrangerar valborgsmässofirande och diverse festligheter under sommarhalvåret. Byalaget sköter också den gemensamma badplatsen. Där finns en liten vik med sand för barnen, en badbrygga för de något äldre, samt en "badkur" där man kan byta om. Tidigare fungerade väntkuren från järnväghållplatsen som badkur. Men den ruttnade och ersattes för några år sedan med en ombyggd arbetsbod.

Historia

Hur länge byn Eltebo har funnits är det ingen som vet. Men fornfynd visar att platsen har varit befolkad mycket länge. Bland annat har tre stenåldersyxor hittats, två utan hål och en med hål (de första troligen äldre). Två hittades av Håkan Ericson, en på en åker i närheten av Alviken och en i åkern norr om Erk Anders. Den tredje hittades av Per Sohlborg ungefär vid ladan vid åkern väster om Nordanrövägen. Ett spänne av brons har också hittats på Eltebo nr 7.

En skridsko från vikingatiden (ett bearbetat skenben) hittades när man grävde ner prydnadsbuskar på Erk Anders Gård.

En titt på Hofors kommuns karta över fornfynd visar en stor samling av sådana vid strandkanten av Eltebosjön, vid Sotaskär (fåbodarna), väster om Tjärnan, i skogen på väg mot och vid Dammsjön och på många platser däremellan. Detta tyder på befolkning sedan länge. Herbert Eriksson fann nere vid sjön en sten med runor på, när den gamla smedjan till Erk Anders revs. Även detta fynd tyder på att människor bott här länge.

Norr om Eltebovägen ovanför Kyrkfallsbacken finns gamla gravrösen i skogen. Troligen är dessa bronsåldersgravar. De är i så fall från tiden 1000-500 f.Kr. Möjligen kan de vara yngre, i så fall från järnåldern, kring år 0.

Det betyder att byns troligen har ett par tusen år på nacken. Dock

finns inget dokumenterat om Eltebo för så länge sedan.

Eltebo omtalas för första gången år

1480

i offentliga handlingar. Det

året ingår Lars i Ältebo (även stavat Ellteboo) i en synenämnd rörande en vägled i Gavleån.

Även

1541

nämns Eltebo i protokoll. Dåvarande stavningen är på ett ställe Alttebo, på ett annat ställe stavas det i stället Älttebodha. På den tiden fanns inga stavningsregler. I stället stavade man så som man tyckte att det lät, eller möjligen som det skulle ha låtit om man hade talat fint.

Eltebo No 6, Ofwanåkers

var ett landbondehemman under

Hammarby sedan cirka 1735. Där bodde landbonden Zakris Ersson, som var född på gården 1764. Hans hustru Anna Ersdotter var född i Hoo 5 år 1769. De hade barnen Catharina (1791-1799), Erik (f. 1794), Olof (1797-1797) och Anna (f. 1798). På gården bodde också Zakris föräldrar Erik Andersson (1728-1804) och Cathrina Zakrisdotter som var född på gården 1737.

I Eltebo bodde också vid samma tidpunkt följande inhyses (dvs utanvässare, utan mark):

1. Avskedade soldaten Abel Skarp (f. 1745) och hans hustru Margta Ersdotter (f. 1756) samt barnen Olof (f. 1775) och Margareta (f. 1777). Även Margaretas make Göran Hansson (f. 1773 i Wika) bodde i torpet.
2. Avskedade soldaten Anders Seberg (1734-1799) och hans hustru Brita Olsdotter (f. 1733). Deras barn Cherstin (f. 1766) och Anders (f. 1767) bodde i torpet tillsammans med Cherstins make dagakarlen Per Jansson (f. 1769) och deras dotter Brita (f. 1795). Även Anders hustru Margta Olsdotter (f. 1775) och deras dotter Brita (f. 1798) bodde i torpet. Totalt bodde alltså tre familjer där.
3. Soldaten Daniel Karp (f. 1763) och hans hustru Cherstin Ersdotter (f. 1764) samt deras barn Margta (f. 1791), Olof (f. 1793), Anna (f. 1794), Brita (f. 1797), Catrina (f. 1799) och Daniel (f. 1801).

Även Daniels mor Margta Danielsdotter (1736-1796) bodde där.

4. Soldaten Olof Skarp (f. 1757) och hans hustru Anna Persdotter (f. 1761) samt deras barn Lisa (f. 1785), Cathrina (f. 1788), Anna (f. 1791), Cherstin (f. 1794), Erik (f. 1796) och Brita (f. 1799). Även

Olofs föräldrar, Erik Olsson (1730-1802) och Lisa Andersdotter (f. 1735) bodde i torpet tillsammans med Olofs systrar Cherstin (f. 1755) och Brita (f. 1760).

5. Soldaten Olof Strand (f. 1741) och hans hustru Kerstin Ersdotter (f. 1748) samt deras barn Per (f. 1781) och Cherstin (f. 1785).

6. Soldaten Anders Nöjd (f. 1757) och hans hustru Magdalena Zakrisdotter (f. 1752).

7. Nämndemannen Erik Ersson (f. 1734) och hans hustru Margta Göransdotter, född i Husby 1738, samt Eriks mor Anna Abelsdotter (1713-1796) och hennes make, Eriks styvfar Jöns Jönsson (f. 1728).

8. Ofärdige husmannen Anders Hansson (f. 1760) och hans hustru Carin Andersdotter (f. 1755) samt deras barn Anders (f. 1790), Margta (f. 1791), Lars (f. 1794) och Lena (f. 1796).

sub 7. Skogvaktaren Per Olsson (f. 1774) och hans hustru Anna Jansdotter (f. 1774) samt deras son Olof (f. 1797).

Det innebär att det strax före sekelskiftet 1700/1800 bodde 109 personer i byn, fördelat på 16 hushåll. Idag är antalet invånare betydligt mindre, men antalet hushåll är betydligt fler.

Sedan gammalt har byn haft starkt samröre med Ovansjö och Årsunda. Många av de som flyttat in i byn kommer från dessa kommuner.

Det gick också en gammal forväg, "Vintervägen" från Torsåker, via Eltebo och vidare bort mot Gävle. Den vägen var huvudsakligen farbar med släde under vintern. Den gick från Rönningen över nuvarande Hallarsbäcksvägen, över Tjärnans is och bort mot Eltebosjön där den också gick över isen och vidare till Hammarby.

une Sundkvist gjorde år 1950 en karta efter 1771 års karta över Eltebo. Där syns de sex hemmanen i byn nere vid sjön. Dessutom finns 2 soldattorp och 4 utanvids ungefär vid Storkolan och Lillkolan samt något öster därom (vid Bloms och Lundins).

1540-talet

fanns tre gårdar i Eltebo. De låg samtliga i anslutning till sjön och norr om bäcken mellan Tjärnan och Eltebosjön.

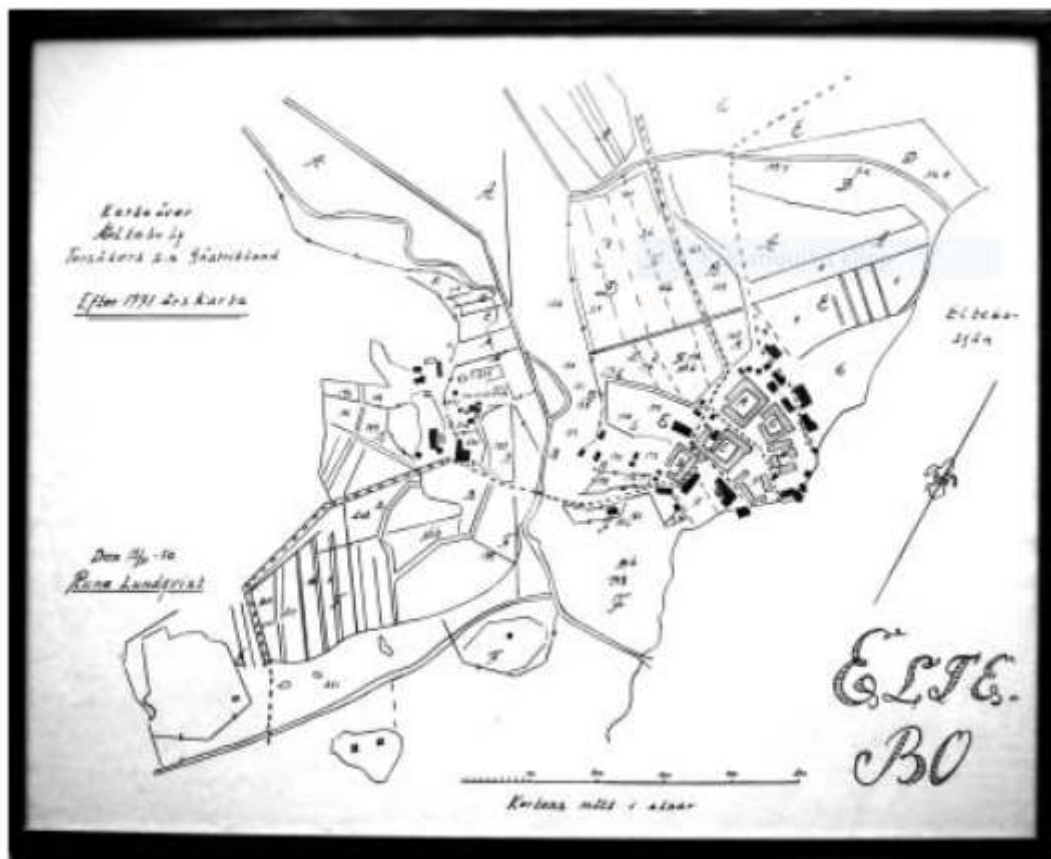
År 1556 redovisas järnskatt från byn.

År 1576 fanns i byn en nämndeman vid namn Per Börson.

År 1765 fanns det sex hemman i byn, Eltebo 1 till och med 6. Dessutom fanns det 2 soldattorp och 4 utanvids. Skogen hade en areal av 19.414.646 kvadratalnar. Den delades upp mellan bygrannarna år 1735-1737 av Per Bestingk.

Det laga skiftet ägde i Eltebo i stort sett rum mellan 1829 och 1831, men var inte färdigt förrän kring 1850. Före detta låg byn i huvudsak nere vid sjön. Strax norr om bondgårdarna, även detta vid sjön, bodde utanvässarna, det vill säga de som inte ägde någon jord. Även bort mot Kyrkfallet/Storkolan fanns utanvässare.

På 1771 års karta syns hur byn såg ut och vilka fastigheter som fanns. Fastigheternas namn och personerna som bodde på de olika fastigheterna cirka 1795-1800 framgår nedan.

Rune Sundkvist gjorde år 1950 en karta efter 1771 års karta över Eltebo. Där syns de sex hemmanen i byn nere vid sjön. Dessutom finns 2 soldattorp och 4 utanvids ungefär vid Storkolan och Lillkolan samt något öster därom (vid Bloms och Lundins).

Berglunds

Ältebo 6:3, Götesbergsvägen 5

Från början var fastigheten en del av Eltebo 6, Ofwanåkers 5:2. Sotaskär hörde till denna fastighet. Ägare var år 1735 landbonden Zacarias

Olsson. Därefter ägdes gården av Carhrina Zakrisdotter, som föddes på gården 1737. Hon var gift med Erik Andersson från Nyhyttan (1728-1804).

Vid slutet av 1700-talet ägdes gården av deras son landbonden Zakris Ersson, som föddes på gården (han var en dotterson till Zacarias) år 1764. Zakris var gift med Anna Ersdotter, som föddes år 1769 i Hoo 5. De hade barnen Catharina (1791-1799), Erik (född 1794), Olof (1797-1797) och Anna (född 1798).

Ett soldattorp fanns på gården. Där bodde soldaten Anders Nöjd (född 1757) och hans hustru Magdalena Zakrisdotter, född 1752.

Den nuvarande bebyggelsen uppfördes i början av 1900-talet.

Mangårdsbyggnaden flyttades år 1909 från skoltomten. Det var det huset som kallades Högen och låg bakom skolan. Lillstugan flyttades år 1923 från Eklunds (nuv. Hagbergs).

Ägaren då var Anders Östblom och hans hustru Anna. De hade 12 barn. Östblom brukade fastigheten till och med 1938. Sedan arrenderade han ut fastigheten med jordbruket till David och Axel Eriksson, två bröder från Älvkarleby. David var far till Stig Eriksson, som bodde ihop med Alice Persson (se Nordanrö).

År 1943 flyttade Helga och Erik Berglund från Wibyhyttan där de bott tillsammans med en syster till Erik.

De köpte fastigheten år 1948.

Logen stod en gång i början av hagen. Resterna av en vandring finns fortfarande kvar där.

Nuvarande ägare är Hans, född 1942 (son till Helga och Erik) och Agneta Berglund. De har barnen Per född 1964, Eva, född 1967 och Lars, född 1975.

Per bor kvar på gården tillsammans med hustrun Ulrika, född Brodin. De har barnen Helena född 1990, Erik född 1992 och Karl född 1998. Per med familj bodde från början i lillstugan, men för några år sedan bytte de hus med föräldrarna, så att Hans och Agneta numera bor i lillstugan.

År 1928 byggdes den gamla ladugården och år 2001 byggdes den nya ladugården. Familjerna på gården driver jordbruk med boskapsskötsel inkl mjölkproduktion. De är för närvarande (2008) de enda i byn som har nötkreatur.

Eltebo fäbodområde

Eltebo by hade före laga skiftet 1831 ett gemensamt fäbodområde som

sträckte sig söder om en linje Gocksen (Goxen) – Sotaskär till byns slut vid Hoån och Ottnaren: ”Fäbod Rödningarne”. De sex fäbodstugorna, en för varje fastighet, var samlade i en klunga vid Sotaskärssundet där det också fanns betesmark och ängar. Enligt karta från 1737 låg själva fäbodvallen insprängd i kanten på Eltebo 6:s marker.

Efter laga skiftet 1831 flyttades stugorna ut till respektive fastighets marker och så småningom dog fäbodbruket ut. Det finns fortfarande spår av några av de utflyttade stugorna och en ny stuga har uppförts på platsen för de gamla stugorna (i skogen norr om 6:19, Petres jaktstuga). Under en stor manöver i trakten 1936 byggdes den så kallade militärvägen av ingenjörtrupper. Vägen går mellan Eltebo och Sotaskär. I samband med militärövningen tränades ny teknik för att bygga broar. Detta gjorde man bland annat här och var över Hoån. Det berättas även att den dåvarande kronprinsen, sedermera kung Gustav VI Adolf, var och inspekterade övningen som var mycket verklighetstrogen. Kronprinsen fick bland annat huka under en björk på Amandus i Hoo när den lede fi attackerade.

Även en bro över sundet vid Sotaskär byggdes i samband med manövern. Brofästena finns fortfarande kvar år 2009. Bron var i mycket dåligt skick de sista åren innan den ersattes 1963. Man åkte enligt skyltningen på egen risk över den gamla bron.

Vägen från Ho/Gustafsberg fick ny sträckning från Sträckan till bron år 1964. Under bygget försvann på grund av fyllnadsmassorna en natt en del av den gamla vägen ner i Goxen till stort besvär för transporter av folk och få. Spåren av rasmassor syns fortfarande vid Goxens strand. I Sotaskärsområdet finns det år 2009 nio bofasta hushåll. Dessutom finns fyra fritidsfastigheter Ältebo 6:17, 6:18, 6:23 och 6:21 utöver de fastigheter som senare beskrivs.

Petres jaktstuga alt Wihns

Ältebo 6:19, Sotaskärsvägen 23

Det nuvarande huset uppfördes 1874 av Hjalmar Petre som jaktstuga på den udde/kulle som använts som betesmark under fäbodtiden. Eventuellt användes delvis timmer som flyttades från ett hus i Eltebo till bygget. Det sägs att både Oscar II och Gustaf V övernattat i jaktstugan.

Fastigheten Eltebo 6 ägdes av patronerna Petre/Hofors AB till ca 1906 och Gävleborgs läns Egnahems Aktiebolag till 1921. Området runt den gamla fäboden brukades som arrende av Olof Wihn mellan 1908 och 1921 då Wihns friköpte den nybildade jordbruksfastigheten Eltebo 6:6. På 1940-talet fanns 1 häst, 5-6 kor, 4 svin och ett tiotal höns på gården. 1962 avstyckades marken runt jaktstugan från jordbruksfastigheten Eltebo 6:6 och bildade fritidsfastigheten 6:19 med första ägare Arne

och Ulla Lindelöf från Sollentuna.

Därefter har fastigheten omväxlande använts för permanent- och fritidsboende av först Lindelöfs och sedan av Ullas syskonbarn Per och Kristina Ryback (under åren 1983-1999) med barnen Krister, Tomas och Niklas.

Glasmästare Erik Hedlund och Linda Ahlsén med barnen Ida och Tea bodde där permanent under åren 1999-2006.

Fastigheten köptes 2006 av Tor och Hedvig Lindström. De bor växelvis i Sotaskär och Stockholm.

År 1981 gjordes ytterligare en avstyckning av Wihns. Den gamla ”dräng- och hundstugan” (jakthundarna bodde på en våning och drängarna på den andra) samt jordkällaren tillsammans med en bit mark styckades av och bildade då Ältebo 6:28. Övervåningen på den gamla stugan revs och av resterna tillsammans med timret från en stuga från andra sidan sjön byggdes en ny stuga. Denna fastighet köptes 1987 av Kurt och Eira Nyberg som bodde där om somrarna med sina två barn till 2009, då fastigheten köptes tillbaka till Wihns av Tor och Hedvig Lindström.

.